

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД
„27. МЕЃУНАРОДЕН СИМПОЗИУМ
НА ТУРСКАТА КУЛТУРА“
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ - ШТИП**

7 мај, 2025

Штип, 2025

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД
„27. МЕЃУНАРОДЕН СИМПОЗИУМ
НА ТУРСКАТА КУЛТУРА“
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ - ШТИП**

7 мај, 2025

**Зборник на трудови од
„27. Меѓународен симпозиум на турската култура“
Филолошки факултет - Штип
7 мај, 2025**

Главен уредник
доц. д-р Ивана ВЕЛКОВА

Одговорен уредник
проф. д-р Марија ЛЕОНТИЌ

Лектор на македонски јазик
насл. доц. д-р Марија СОКОЛОВА

Лектор на турски јазик
доц. д-р Јусуф Мете Елкиран

Јазично уредување на англиски јазик
проф. д-р Натка ЈАНКОВА АЛАГОЗОВСКА

Техничко уредување
Славе Димитров

Издавач
Универзитет „Гоце Делчев” - Штип

Објавено во е-библиотека
<https://e-lib.ugd.edu.mk>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

316.7(=512.161)(062)
7/8(=512.161)(062)

МЕЃУНАРОДЕН симпозиум на турската култура (27 ; 2025 ; Штип)
Зборник на трудови од “27. Меѓународен симпозиум на турската култура” Филолошки факултет - Штип 7 мај, 2025 [Електронски извор] / [главен уредник Ивана Велкова]. - Штип : Универзитет “Гоце Делчев” - Штип, Филолошки факултет, 2025

Начин на пристапување (URL): <https://ff.ugd.edu.mk/index.php/mk/>. - Текст во PDF формат, содржи 495 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 04.12.2025. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовете

ISBN 978-608-277-134-2

а) Турска култура -- Собири

COBISS.MK-ID 67617797

**Зборник на трудови од
„27. Меѓународен симпозиум на турската култура“
Филолошки факултет - Штип
7 мај, 2025**

Претседател на симпозиумот:
Проф. д-р Луси КАРАНИКОЛОВА-ЧОЧОРОВСКА
(Филолошки факултет УГД-Штип)
Селџами ТАХИР

Членови на организациски одбор:

проф. д-р Махмут ЧЕЛИК (Филолошки факултет УГД-Штип)
проф. д-р Марија ЛЕОНТИК (Филолошки факултет УГД-Штип)
проф. д-р Ева ГОРГИЕВСКА (Филолошки факултет УГД-Штип)
проф. д-р Ранко МЛАДЕНОСКИ (Филолошки факултет УГД-Штип)
доц. д-р Ивана ВЕЛКОВА (Филолошки факултет УГД-Штип)
доц. д-р Надица НЕГРИЕВСКА (Филолошки факултет УГД-Штип)
доц. д-р Наташа САРАФОВА (Филолошки факултет УГД-Штип)
д-р Дујгу ЧАГМА (Р. Турција)
д-р Салих УНВЕР (Р. Турција)
Костадин ГОЛАКОВ (Филолошки факултет УГД-Штип)

Научен совет:

проф. д-р Јусуф ХАМЗАОГЛУ (С. Македонија)
проф. д-р Октај АХМЕД (С. Македонија)
проф. д-р Фадил ХОЏА (С. Македонија)
проф. д-р Ахмед ВЕЏДАН ЏАН (С. Македонија-Турција)
проф. д-р Лутфи СУНАР (Турција)
проф. д-р Нермин АРАЛ (Турција)
проф. д-р Ајтен Сезир Ариг (Турција)
проф. д-р Мехмет КИРБИЈИК (Турција)
проф. д-р Данута ХМИЕЛОВСКА (Полска)
проф. д-р Гулзура ЦУМАКУНОВА (Киргизистан)
проф. д-р Сулејман БАКИ (С. Македонија)
проф. д-р Актан АГО (С. Македонија)
проф. д-р Гулин ОГУТ ЕКЕР (Турција)
проф. д-р Невин ГУНГОР ЕРГАН (Турција)
проф. д-р Ферит ХАКИМЏАНОВ (Татарстан-Русија)
проф. д-р Џенгиз ХАКОВ (Бугарија)
проф. д-р Зејнеп ЕРДОГАН (Турција)
проф. д-р Осман ЕМИН (С. Македонија)
проф. д-р Нуман АРУЧ (С. Македонија)
проф. д-р Целил НАГИЈЕВ (Азербејџан)
проф. д-р Менсур НУРЕДИН (С. Македонија)
проф. д-р Назим ИБРАХИМ (С. Македонија)
проф. д-р Озлен ОЗГЕН (Турција)
проф. д-р Муртаза ОЛМЕЗ (Турција)
проф. д-р Али Рафет ОЗКАН (Турција)

проф. д-р Шевкет ОЗНУР (Северен Кипар)
проф. д-р Севим ПИЛИЧКОВА (С. Македонија)
проф. д-р Хамди ХАСАН (С. Македонија)
проф. д-р Ариф АГО (С. Македонија)
проф. д-р Бабахан Мухамед ШЕРИФ (Узбекистан)
проф. д-р Мелахаг ПАРС (Турција)
проф. д-р Фатма Ахсен ТУРАН (Турција)
проф. д-р Мелиха Демет УЛУСОЈ (Турција)
проф. д-р Хулја ДАВУТ-СКУКА (С. Македонија)
проф. д-р Стефан ВАРБАН (Молдавија)
проф. д-р Али ЈИЛДИРИМ (Турција)
проф. д-р Нације ЈИЛДИЗ (Турција)
доц. д-р Афаќ РАМАЗАНОВА (Азербејџан)
доц. д-р Ајшем ЈАНАР (Турција)
доц. д-р Хасан ТЕЈЛИ (Турција)
доц. д-р Ибрахим ЈИЛДИЗ (Турција)
доц. д-р Исмет ЗААТОВ (Крим-Русија)
доц. д-р Сејхан Муртезан ИБРАХИМИ (С. Македонија)

President of the organization board:

Prof. Lusi Karanikolova- Čočorovska, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Saljami Tahir

Members of the organization board:

Prof. Mahmut ČELIK, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Prof. Marija LEONTIKJ, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Prof. Eva GJORGIEVSKA, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Prof. Ranko MLADENOSKI, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Prof. Ivana VELKOVA, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Prof. Nadica NEGRIEVSKA, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Prof. Nataša SARAFOVA, PhD (Faculty of Philology UGD Štip)
Dujgu ČAGMA, PhD (Turkey)
Salih UNVER, PhD (Turkey)
Kostadin GOLAKOV (Faculty of Philology UGD Štip)

International scientific board:

Prof. Jusuf HAZMAOGLU, PhD (N. Macedonia)
Prof. Oktaj AHMED, Phd (N. Macedonia)
Prof. Fadil HODZA, Phd (N. Macedonia)
Prof. VEDZDAN DZAN, Phd (N. Macedonia-Turkey)
Prof. Lutfi SUNAR, Phd (Turkey)
Prof. Nermin ARAL, Phd (Turkey)
Prof. Ajten Sezir ARIG, Phd (Turkey)
Prof. Mehmet KIRBIJIK, Phd (Turkey)
Prof. Danuta HMIELOVSKA, Phd (Poland)
Prof. Gjulzura DZUMAKUNOVA, Phd (Kyrgyzstan)

Prof. Sulejman BAKI, Phd (N. Macedonia)
Prof. Aktan AGO, Phd (N. Macedonia)
Prof. Gjulin OGUT EKER, Phd (Turkey)
Prof. Nevin GJUNGJOR ERGAN, Phd (Turkey)
Prof. Ferit HAKIMDZANOV, Phd (Tatarstan-Russia)
Prof. Dzengiz HAKOV, Phd (Bulgaria)
Prof. Zejnep ERDOGAN, Phd (Turkey)
Prof. Osman EMIN, Phd (N. Macedonia)
Prof. Numan ARUĆ, Phd (N. Macedonia)
Prof. Dzelil NAGIJEV, Phd (Azerbaijan)
Prof. Mensur NUREDIN, Phd (N. Macedonia)
Prof. Nazim IBRAHIM, Phd (N. Macedonia)
Prof. Ozlen OZGEN, Phd (Turkey)
Prof. Murtaza OLMEZ, Phd (Turkey)
Prof. Ali Rafet OZKAN, Phd (Turkey)
Prof. Sheveket OZTUR, Phd (Northern Cyprus)
Prof. Sevim PILIČKOVA, Phd (N. Macedonia)
Prof. Hamdi HASAN, Phd (N. Macedonia)
Prof. Arif AGO, Phd (N. Macedonia)
Prof. Babahan Muhamed SHERIF, Phd (Uzbekistan)
Prof. Melahat PARS, Phd (Turkey)
Prof. Fatma Ahsen Turan, Phd (Turkey)
Prof. Meliha Demet ULUSOJ, Phd (Turkey)
Prof. Hulja DAVUT-SKUKA, Phd (N. Macedonia)
Prof. Stefan VARBAN, Phd (Moldova)
Prof. Ali JILDIRIM, Phd (Turkey)
Prof. Nadzije JILDIZ, Phd (Turkey)
Afakj RAMAZANOVA, Phd (Azerbaijan)
Ajshem JANAR, Phd (Turkey)
Hasan TELLI, Phd (Turkey)
Ibrahim JILDIZ, Phd (Turkey)
Ismet ZAATOV, Phd (Crimea-Russia)
Sejahn MURTEZAN IBRAHIMI, Phd (N. Macedonia)

УДК 781.7:781.91]:780.64(497.7)(049.3)
УДК 781.7:781.91]:780.622.1(497.7)(049.3)
УДК 781.7:78.071.2(049.3)

**ФОЛКЛОР И КУЛТУРА / FOLKLORE AND CULTURE
ЗУРЛАЦИСКАТА МУЗИКА, НЕВИДЛИВИОТ МОСТ ПОМЕЃУ
РАЗЛИЧНИТЕ ЕТНИЧКИ ЗАЕДНИЦИ ВО РС МАКЕДОНИЈА**

ГОРАНЧО АНГЕЛОВ

Музичка академија, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, РС Македонија
gورانco.angelov@ugd.edu.mk

Апстракт: Музиката како невидлива материја која не може да се допре туку се чувствува само преку сетилата за слух, зазема значајно место во животот на луѓето од памтивека. Без разлика во кои моменти и каква функција имала музиката, таа најчесто се поврзува со пеењето од страна на луѓето и со музичките инструменти како произведувачи на звук, едноставни или посложени со можност за произведување на различни тонски висини. Музичките инструменти, пак, низ историјата биле креирани и создавани на одредени територии според музичките потреби на оној кој ги произведувал и употребувал. Некои инструменти биле употребувани до одреден момент па исчезнувале, па повторно се појавувале, а некои опстојале до ден-денес. Намалувањето или целосното исчезнување од употреба на одредени музички инструменти било резултат на различни општествени, културолошки па и политички влијанија. Реално, музичките инструменти најчесто се создавале и изработувале според воспоставени закономерности од средините и заедниците кои имале потреби од нив, но не ретко тие доживувале и одредени миграции од едни во други средини, нетипични за нив. Можам да кажам дека овие миграции на музичките инструменти биле резултат на миграциите на луѓето кои со себе ја носеле и својата народна традиција. Преку поставената тема ќе се осврнам на музичките инструменти зурла и тапан кои и денес заземаат значајно место во македонската музичка инструментална традиција со краток осврт на нивното потекло, свирачите и употребата на зурлациско-тапанциската музика кај различните етнички заедници населени во РС Македонија.

Клучни зборови: *Инструментална традиција, зурла, тапан, свирачи, музика, контексти.*

Вовед

Со предложената тема ќе се обидам да произнесам информации за употребата на зурлата, тапанот и зурлациската музика на територијата на денешна РС Македонија кај различните етнички заедници. Овие два инструмента зурла и тапан, несомнено, и во минатото и денес заземаат значајно место во македонската музичка инструментална традиција од причина што на територијата на РС Македонија и географска Македонија се присутни од многу одамна.¹ Имајќи го предвид дамнешното присуство на зурлациско-тапанциската музика се наметнува потребата да се регистрираат денешните состојби кои во некое идно време можеби ќе бидат променети. Убеден сум дека континуитетот на побарувањето и прифатеноста на зурлациската музика во различни социо-културни и историски периоди била различна што е сосема разбирливо. Од овие причини, покрај историскиот преглед, ќе ја опфатам денешната состојба која се базира на сопствени теренски истражувања спроведени во периодот од 2009 до 2025 година и ќе произнесам реални моменти поврзани со зурлациската традиција. Во интерес на објективната наука ќе бидат опфатени и претходни истражувања кои надополнети со емпирискиот материјал ќе ја прикажат денешната употреба и прифатеност на зурлациската музика од различните етнички заедници кои живеат во РС Македонија и присуството во некои контексти.

За зурлата

Едно од основните интереси на етномузикологијата е прашањето за потеклото на истражуваната материја, дали истата е присутна во еден потесен регион или во поширок регион кај луѓе со исти или различни културни навики и традиции. Одговорот на ова прашање најчесто е резервиран, недефиниран и со хипотетички заклучоци кои остануваат отворени за дискусија. Истото се случува и со потеклото на зурлата како музички инструмент кој е длабоко вкоренет во македонската традиција, но со отворени претпоставки и хипотези околу неговото потекло. Бројни истражувања посочуваат дека музичкиот инструмент зурла на територијата на денешна РС Македонија најверојатно пристигнал со османлиските освојувања на Балканскиот Полуостров и дека ја донеле Циганите (Ромите) (*Ђорђевић 1910: 77; Širola 1932: 53; Фирфов 1947: 6; Качулев 1967: 251; Линин 1986: 112, 123; Голабоски 1986: 198–199;*

¹⁾ Во текстот ќе пишувам „зурлациска“ музика, а се однесува на зурлациско-тапанциска музика која е резултат на заемно делување на зурлите и тапанот.

Gojković 1989:28; 2011: 401). Среќаваме и извори, кои претпоставуваат дека зурлата во РС Македонија била присутна и пред ширењето на Османлиското Царство на Балканот (Голабоски 1974: 37; Линин 1986: 112, 198–199; Koenig-Seeman 2015: 20). Моето мислење за овие претпоставки е резервирано бидејќи мојата теза е дека зурлите во денешно време се свират на териториите кои биле под османлиска окупација односно се донесени паралелно со нивните освојувања. Некои автори пишуваат дека зурлите кои се употребуваат на териториите на денешните: Република Северна Македонија, Република Бугарија, Република Грција и Република Турција имаат заедничко потекло и генетска сличност (Širola 1932: 53–54; Линин 1986: 112, 123; Пејчева, Димов 2002: 18; Somakçi 2011: 398). Оваа „генетска“ сличност и потекло е повеќе од очигледна, особено со можностите на современата технологија кога имаме можност визуелно и звучно да проследиме инструменти исти или слични на македонската зурла на територии кои се на поголема географска оддалеченост. Александар Линин вели дека од споредувањето на формите на нашата зурла со персиската *зурна*, произлегува дека нашата зурла е копија на персиската *зурна* (Линин 1986: 123). Сличноста е присутна и кај тембарот на инструментот, начинот на свирење и карактеристичното дување што исто така укажува дека станува збор за идентичен инструмент. Разлика се воочува кај висината на основниот тон, карактеристика која е одраз на регионот во кој се употребуваат зурлите. Во РС Македонија, во минатото и денес се присутни три вида зурли кои помеѓу себе се разликуваат во големината и висината на основниот тон. Некои истражувања упатуваат на тоа дека на територијата на денешна РС Македонија се застапени два вида зурли: *мали* и *големи* (Ђорђевић 1926: 389; Širola 1932: 54) односно, зурли во две големини (Фирфов, 1947: 6; Gojković 1989: 17; Кличкова, 1960: 225). Александар Линин регистрира четири видови зурли, каде што, покрај видот, го опишува и нивниот регистар: *каба-* или *џејшовска* зурла со најнизок регистар; *јарам-каба* или *скојско-сџирумичка* зурла со среден регистар, третиот и четвртиот вид ги нарекува *џура-џосџиварска* зурла со висок регистар и *џура-џевџелиска* зурла со највисок регистар (Линин 1978: 11; Линин 1986: 106, 108; Линин 1999: 302) (Слика 1).²

²) Наше мислење е дека зурлаците не ја нагласуваат разликата помеѓу џура-зурлите што ја укажува Линин од причина што визуелно овие зурли се помали од зурлите *каба-* и *јарам-каба*, а *џура-гевгелиските* денес не можат да се сретнат во практика.

Слика 1: Каба-, јарам-каба, џура-гостиварска и џура-гевгелиска зурла
(Фотографиал авторот на трудот)

Според Линин, терминологијата на различните видови зурли потекнува од турскиот јазик, така што терминот *каба-* подразбира нешто грубо, дебело; *јарам-каба* – половина, а за *џура-* вели дека тоа е вид тамбура со две-три жици (Линин 1978: 11; Линин 1986: 106, 108; Линин 1999: 302). Различните видови зурли во Турција ги бележи Лоренс Пикен а се нарекуваат: *каба-*, *орџа-* и *џура*. Според него, *каба-* означува нешто големо или грубо и посочува дека се среќаваат две големини на каба-зурли: *орџа-каба* (средна голема) и *џум-каба* (многу голема), додека *џура-* се однесува на мали зурли (Picken 1975: 485–486). Овие термини ги опишува и Марко Цепенков, кој вели дека на овие територии се употребуваат три вида зурли, кои ги именува како: *каба-*, *орџа-* и *џура-* (Цепенков 1980: 153). Три вида зурли: кратки, средни и долги се застапени и во Пиринската фолклорна област во соседна Бугарија (Манолов, 1974: 45; Пейчева, Димов 2002: 43). Во РС Македонија денес се застапени три вида на зурли и тоа: каба-, јарам-каба и џура-гостиварска. Распространетоста на видовите зурли во РС Македонија во 21 век е следнава: каба-зурлите се употребуваат во Тетово и Тетовско и во Гостивар и Гостиварско, зурлите јарам-каба се употребуваат во градовите: Велес, Скопје, Куманово, Кичево, Дебар, Струга, Прилеп, Битола, Штип, Гевгелија, Струмица, Радовиш, Кочани, Винаца, Берово и Делчево. Џура-зурлите се застапени во Охрид и Охридско, во Струга и Струшко и делумно во Гостиварско (Ангелов 2023: 35). Денес најзастапени зурли се јарам-каба, потоа каба-зурлите и најмала застапеност имаат зурлите џура-

За свирачите и зурлациските групи

Во поглед на етничката припадност на зурлаците на Балканскиот Полуостров каде припаѓа и РС Македонија, бројни извори посочуваат дека свирачи на зурла најчесто биле припадниците на ромската заедница (Циганите) кои биле главни носители на зурлациската традиција на Балканот (*Ђорђевиќ 1910: 77*; Арбатски 1999: 15; Hoerburger 1976: 31, 37; Hoerburger 1986: 252; 1989: 210; Кауфман 1970: 88). И на територијата на РС Македонија, на зурли и тапани свиреле единствено турски Цигани (Павловиќ 1928:327), Цигани (Роми) (Фирфов 1947: 6; Маркл 1968: 121; Димовски 1974: 16; Rice 1982: 126; Линин 1986:110–111; Каличанин 1996: 62; Линин 1999: 303; Koenig, Seeman 2015: 11, 20). Оваа теза ја застапувам и јас дека главни носители на зурлациската традиција се припадниците на ромската етничка заедница. На ова ме наведуваат и моите информатори-зурлаци и тапанци кои имав можност да ги снимам на терен кои велат дека уште од далечното минато, па до денес, не само во РС Македонија, туку и во соседните региони, зурлата е употребувана претежно од Ромите (Циганите), кои најчесто се со муслиманска вероисповед. Но, наидуваме и на извори кои посочуваат дека имало обид на зурла да свират и припадници на други етнички групи. Обидите на зурла да свират и христијани ја бележи и Владимир Р. Ѓорђевиќ, кој ваква појава забележува во градот Велес (*Ђорђевиќ 1926: 385*). И Тимоти Рајс посочува дека во РС Македонија имало неколку Македонци христијани, кои свиреле на зурла и тапан, но вели дека свирачи на овие инструменти речиси секогаш се Цигани (Rice 1982: 126). Свое толкување за појавата – нецигани да свират на зурла произнесува Александар Линин којшто вели дека во музичката традиционална практика во Македонија на зурли свират само Роми, но додава дека некои истражувачи тврдат дека зурлата ја користат и Македонци христијани. Тој посочува дека во Велешкиот Регион имало обиди и Македонци христијани да свират на зурла, но практично овој обид пропаднал и вели дека ваквите исклучоци можат да се изостават. Линин ги објаснува овие тврдења со фактот дека овие истражувачи ги земаат предвид христијанските имиња на некои Роми, појаснувајќи дека всушност се работи за покрстени Роми (Линин 1986: 110–111; Линин 1999: 303). Претпоставувам дека заклучокот на Линин се базира на тврдењето на Тихомир Ѓорђевиќ, но сметам дека, во никој случај, ако имало ваква појава, таа не треба да се игнорира бидејќи во секоја воспоставена традиција можат да се појават определени исклучоци. Ако во минатото, свирачи на зурли и тапани биле исклучиво Роми, во денешно време на зурла и тапан свират и неколку припадници на албанската заедница со

муслиманска вероисповед и сè повеќе Македонци христијани.³ Оваа појава од почетокот на 21 век ја бележи и авторот на трудот, појава во музичката инструментална традиција која е реално присутна, покрај Ромите, на зурла да свират и нероми (Ангелов 2023: 116).

Во поглед на составот на зурлациските групи, голем број автори посочуваат дека зурлациско-тапанарските групи на Балканот, меѓу кои и во РС Македонија, најчесто се составени од две зурли и еден или два тапани (Качулев 1962: 199; Кличкова 1964: 780; Кауфман 1970: 88–89; Линин 1970: 108; Манолов 1974:45; Gojković 1989: 210). И денес, најголем дел од зурлациските групи во РС Македонија се составени од две зурли и еден или два тапани. „Како исклучок ги сметаме зурлациските групи составите од три зурли и еден или два тапани, две зурли и три тапани и три зурли и три тапани“ (Ангелов 2023: 187). Како нова традиција во третирањето на зурлата го бележам учеството на зурлата во музички групи составени од современи инструменти (хармоника, саксофон, кларинет, гитара, бас гитара, тапани и др.). Во вакви музички групи, зурлата учествува во мелодии кои технички се изводливи на зурла, а најчесто во популарни народни песни се снимени со зурла со што на изведуваните песни им се дава автентичен звук.

Зурлациската музика кај етничките заедници во РС Македонија

Музиката создадена од човекот или од природата, невидлива материја која не може да се допре, но може да се почувствува преку сетилата за слух има свое влијание на психолошката состојба кај луѓето. Слободно можам да кажам дека една иста музика во различни моменти и психолошки состојби кај еден ист човек може да предизвика различни емотивни чувства, без разлика на неговата етничка или полова припадност. Во овој контекст ќе ја проследам и употребата на зурлациската музика, музика која повеќе или помалку е прифатена од сите етнички заедници кои живеат во РС Македонија.

Една од особините на зурлациската музика е дека таа речиси секогаш се свира на отворен простор поради силниот, остар, пискалив и продорен звук придружен со силните удари на тапаните (Фирфов 1947: 6; Качулев 1967, 251; Кауфман 1970: 88; Джуджев 1975: 79; Линин 1986: 109; Линин 1999: 302, Ангелов 2023: 102). Оваа особина можеби

³⁾ Во интерес на објективното регистрирање на состојбите во музичкиот фолклор оваа појава не треба да се игнорира и укажува на тоа дека фолклорните содржини не се фиксирани и се подложни на промени кои се резултат на различни влијателни фактори.

влијаела зурлациската музика да опстои до денешно време, во време на развиена технологија кога со помош на појачувачи на звук се покриваат големи отворени простори, нешто што зурлите и тапаните го имаат во својата природа: силен звук и продорност која одекнува во широките пространства. Зурлациската музика односно свирениот репертоар опфаќа изведба на песни и ора. Песните се свират само инструментално што е сосема разбирливо имајќи го предвид звучниот интензитет на зурлите и тапаните. Авторот на трудот регистрира зурлации кои свиреа и пееја во село Чалакли, Валандовско, а зурлација од Куманово се сеќава дека во Куманово имало тапанција кој пеел албански песни (Ангелов 2023: 235). Ако се земе предвид дека зурлациите и во минатото и денес, во најголем број се Роми, ја нагласувам нивната вештина да ја свират музиката на различните етнички групи. За оваа способност Тихомир Р. Ѓорѓевиќ вели дека на Балканот, на зурли свират Цигани, кои потекнуваат од Турција, а овде тие ја свиреле музиката која била локална, најчесто на Турците, кои сè уште владееле на овие простори (*Ђорђевиќ 1910: 77*). Јуриј Арбатски вели дека Ромите зурлации се мошне талентирани и музички надарени, поради што мошне лесно ги апсорбираат локалните мелодии, кои потоа ги интерпретираат на свој начин (Арбатски 1999: 15). И во денешно време ќе го нагласам музичкиот талент на ромските зурлации и тапанции и способноста да ја свират музиката на различните етникуми. Феликс Хоербургер укажува на наднационалните карактеристики на зурлациската музика, која се свири, речиси секаде, од Цигани или од други слични етнички групи (Hoerburger 1976: 31, 37; Hoerburger 1986: 252). Во овој контекст, свирачите Роми претставуваат своевидни медијатори помеѓу различните етнички заедници. Нивното присуство кај етничките заедници од различна религија им дава еден ексклузивитет да бидат дел од бројни настани организирани во кругот на фамилиите кај кои свират и да учествуваат во практикувањето на одредени обреди кои, во принцип, се одржуваат само во кругот на фамилијата.

Во поглед на изградениот репертоар, а земајќи го предвид присуството на едни исти свирачи на бројни настани, присутна е појавата тие свесно или несвесно да наметнуваат репертоар којшто се бара од една заедница на друга заедница. Со оваа сакам да кажам дека одреден репертоар во некој момент може да биде наметнат на етникуми за кои тоа не е својствено и истиот да биде или прифатен или отфрлен.⁴ Ќе

⁴) Пак ќе кажам, во време на развиени медиумски влијанија, мошне е веројатно мелодии кои се бараат од една етничка заедница да се прифаќаат и од друга заедница што се должи на напуштањето на наследените стереотипи и предрасуди.

го споменам и моментот дека е присутна појавата зурлациската музика како оставштина од отоманското владеење кај некои етникуми или кај поединци да предизвикува асоцијација на нешто што можеби не се чувствува како свое. Од денешна инстанца, кога отоманското присуство е подалечно минато, несомнено, зурлата се одомакинила на овие простори, а многу често зурлациската музика се доживува и како маркер на македонскиот идентитет. За ова пишува и авторот на трудот (Angelov 2016a; Ангелов 2023).⁵ Употребата на зурлациската музика е многустрана и наоѓа свое место во различни моменти од животот на заедниците. Ганчо Пајтонциев вели дека составот од зурли и од тапани е придружник на ората, кои се неизоставени во различни семејни и празнични контексти во РС Македонија (Пајтонциев 1973: 56). Александар Линин укажува дека зурлаците најчесто настапуваат за време на свадби и на селски празници. Во Малешевско било обичај за време на некој празник, најчесто на слава на селото, зурлациско-тапанарските состави да одат од куќа на куќа, со што на домаќините им го честитаат празникот. Во Струмичко Поле, за време на жетвата, бил обичај да се канат зурлациско-тапанарски состави. Овие состави свиреле кога работниците правеле пауза од работа (Линин 1986: 110, 122, Линин 1999: 303). Феликс Хоербургер забележува дека во СР Македонија постои пословица, која вели дека не може да се замисли свадба без музика на зурла и на тапан (Hoerburger 1986: 253). Според Рубин Земон, во Дебарско-мијачкиот Регион, до денденес важи правилото да не може да се земе невеста *без џајан* (Земон 2005: 147). Генерално, зурлациско-тапанциската музика е присутна на различни семејни веселби или верски празници, без разлика на нивната етничка и религиска припадност како што се: свадби, собир, слава, сунет (Земон 2005:147); христијански или муслимански празници, како што се: *Велигден, Ѓурѓовден, Водици, Божик, Бајрам и сл.* (Мамудоски 1996: 246); христијански свадби (Смакоски 1986: 166; Домазетовски 1986: 139). Михајло Димовски вели дека во Беровскиот Регион, во придружба на зурли и на тапани, оро најмногу се играло на „тешките“ верски празници – Велигден, Божиќ, Св. Илија, Св. Јован, Водици, Митровден, Крстовден, Петровден, а воопшто не играле за време на велигденските пости (7 седмици), за божиќните пости (6 седмици) и за богородичните пости (Димовски 1980: 113, 115). Татјана Каличанин забележува дека

⁵ Ова можеби е резултат и на надминувањето на етничките предрасуди помеѓу населението кое живее во РС Македонија, држава која, де факто, сè уште е подложна на различни политички и културолошки пресии од надвор.

на соборите во Берово и во Беровско, кои се одржувале по повод некој верски празник, се играле ора, кои најчесто биле придуржени од зурли и од тапани (Каличанин 1996: 51–52). Благој Алексов забележува дека христијанското население во Берово, како градски заеднички слави ги имаат и курбаните на Свети Илија (2 август) и на Голема Богородица (28 август) каде народот се весели со музика и со песни, а по ручекот се игра и оро, со звуците на зурлите и на тапаните и на други музички инструменти, каде што свиреле Роми од Берово и од Ратево (Алексов 2003: 108–109). Зурлациското присуство за време на христијански празници кога се свири крај манастирите и црквите го бележи Тимоти Рајс (Rice 1980: 117). Зурлациската музика во споменатите контексти е присутно и денес за што зборуваат моите информатори, носители на зурлациската традиција во РС Македонија.

Една од целите на ова истражување е да се регистрира присуството на зурлациската музика во 21 век, состојба која имав прилика да ја забележам на терен во различни региони и контексти кај населението во РС Македонија.⁶

Зурлациската музика е многу присутна за време на свадбените веселби како настан на кој се одвиваат бројни обреди проследени со музика, а се практикуваат од сите етнички заедници. Важно е да кажам дека ако во минатото зурлациската група била единствената музичка придружба во текот на свадбата, во денешно време, речиси секогаш оваа музика свири само одредено време по што свири друга музичка група составена од современи инструменти. Многу често, зурлациите настапуваат после музичката група, свират одредено време и се повлекуваат по што продолжува претходната група. Според моите информатори, ова е резултат и на тоа што со години назазад свадбите кај сите етнички заедници се прават во ресторани со однапред осмислена музичка програма, додека во минатото свадбите најчесто се правеле дома и музичката програма ја носеле самите зурлации пропратувајќи ги различните обреди кои се дел од свадбениот ритуал. Како еден редок обичај кој се практикувал во минатото од Македонците христијани во западниот дел на РС Македонија бил обичајот „канење на мртвите“. За овој обичај пишуваат неколку автори и посочуваат дека тој се практикувал утрото, на главниот ден на свадбата и бил придружен со зурлациска музика (Кличкова, Георгиева 1965: 133). Сестрите Љубица и Даница С.

⁶) Произнесените примери се според личен избор и се од личните теренски истражувања на авторот.

Јанковиќ велат дека во свадбениот циклус, изведувањето на овој обичај е најпотресниот момент на мијачката машка свадба (Јанковиќ 1948: 48). Боривоје Џимревски вели дека со овој обичај се удостојуваат мртвите, со канење, во придружба на зурлите и на тапаните, што претставува пиетет на високи етички и културно-традиционални вредности (Џимревски 2001: 530, 533, 534).

На свадбите кај сите заедници најголем број на зурлации се Роми кои свират и на муслимански и на христијански свадби, но во последните дваесетина години на христијански свадби свират и Македонци христијани. Зурлациската музика е мошне присутна и за време на празнување на верски празници кај сите заедници. На христијанскиот празник *Голема Богородица (Усїение на Пресвєѡа Богородица)* во 2014 година во околината на Берово свиреа зурлации од Берово кои беа повикувани од луѓето и им свиреа по неколку песни и ора, а имаше момент кога се играше оро од страна на поголема група луѓе. Зурлациската музика е мошне присутна за време на пролетниот празник, кај христијаните познат како Ѓурѓовден, празник на кој се чествува светецот Св. Ѓорѓи. Меѓу муслиманите, овој празник кај Ромите се нарекува Ерделез (Петровски 2018: 104); кај Турците Х'д'рлез, Х'дерлез (Аго 2018: 124); кај Албанците Shën Gjergji (Муртезани 2018: 72). Актан Аго вели дека Х'д'рлез (Х'дерлез) е празник којшто се прославува речиси во целиот турски свет, при што се реализираат голем број церемонии. Тоа е празник кога се слави доаѓањето на пролетта и календарски се совпаѓа со празникот што кај христијанските народи на Балканот е познат како Ѓурѓовден или има некој друг назив во врска со светецот Св. Ѓорѓи (Аго 2018: 124). Зурлациската музика беше присутна во Струмичкото село Пиперево за време на коњски трки и трки помеѓу млади деца. Овие трки традиционално ги организираат селаните од ова село, Македонци со христијанска вероисповед по повод верскиот празник Ѓурѓовден. За победниците на трката со коњи, од прво до трето место се дава парична награда, додека за прво место кај децата се дава јагне. На овој настан зурлаците и тапанџијата имаа функција звучно да го оплеменат настанот и да ги пречекуваат учесниците на трката кога пристигнуваат на целта. По завршувањето на трките, зурлаците продолжуваат да свират по куќите во селото каде што беа повикувани за што добиваат паричен надоместок по желба на домаќините на куќата во која свират.

Оваа година имав можност да го проследам прославувањето на Х'дерлез во селото Мелница, Општина Чашка, долгогодишна традиција која се одржува во чест на овој празник. На ден пред празникот (5 мај),

селаните повикуваат зурлации и тапанции да им свират во текот на целиот ден за што зурлациите беа платени. Жителите на село Мелница се припадници на исламската религија кои велат дека се исламизирани Македонци, но на последниот попис се декларираа како Турци. Славењето почна со зурлациска музика, а свиреа две зурлациски групи од Велес. Во двете групи свиреа зурлации и тапанции Роми, кои помеѓу себе беа во роднинска врска. Во едната група редовно долги години свири и еден Радовишки зурлација. Зурлациите свиреа на две локации, од кои првата локација беше пред пред локалната продавница каде бројно население се веселеше и парично ги наградуваше свирачите. Некаде на пладне, луѓето тргнаа кон ридот над селото на една голема рамна карпа која овозможуваше да се стои на неа. Овде зурлациите свиреа неколку часа, а луѓето пиеја алкохолни пијалаци и порачуваа песни и ора. Овде беа присутни само мажи, додека жените беа нешто подолу и по целиот пат до селото. Самите жители на Мелница велат дека ова им е многу стара традиција која ја наследиле од своите предци и за овој ден бројни иселеници од европските земји се враќаат да го прослават празникот заедно со своите соселани. Возрасните жени велеа дека кога биле помлади и тие се качувале до подножјето на карпата, а сега одат блиску над селото.

Како едно наследство од минатото кое се задржало до ден-денес, а наследено од долговековното присуство на Османлиското владеење се пеливанските борби наречени *Ѓуреш*. Пеливанските борби се дел од една стара традиција, којашто сè уште живее во повеќе региони од РС Македонија.⁷ Пеливанското борење и во минатото и денес е придружено со зурлациска музика (Angelov 2016: 99–106). На овие пеливански натпревари во минатото учествувало исклучиво муслиманско (турско) население, а во поново време учествуваат и припадници на останатите етнички заедници како Албанци и Македонци христијани. Пеливанските борби многу често се организираат за време на славењето на празникот Ѓурѓовден/Ерделез. Во рамки на прославувањето на овој празник пеливански борби (Ѓуреш) традиционално се организираат во Општина Лозово, во Струмичкото село Куклиш, во Валандовското село Чалакли, населено претежно со турско население. Пеливанските борби во чест на Ѓурѓовден во с. Чалакли и Општина Лозово ги бележи и Актан Аго (Аго 2018: 138–141). Пеливански борби по повод Ѓурѓовден во селото Никуштак, Кумановско и во селото Студеничани, Скопско, бележи

⁷⁾ Во овој текст нема да се задржиме на детали од текот на борбите, туку само на присуството на зурлациската музика.

Изаим Муртезани (Муртезани 2018: 76). Долгогодишна традиција на организирани пеливански борби постои и во струмичкото село Костурино, а се одржуваат на христијанскиот празник „Петровден“ на 12 јули (Ангелов 2023: 277). Важно за оваа тема е да нагласам дека за време на пеливанските борби кои се одржуваат во деновите кога се слави пролетниот празник Ѓурѓовден/Ерделез, во публиката има припадници од сите етнички заедници, а зурлациите и тапанциите секогаш се Роми.

Оваа година (2025) имав можност да проследам пеливански борби во Штипското село Пенуш, Општина Лозово, село Чалакли, Валандовско и во градот Штип. Пеливанските борби во село Пенуш се организирани за првпат од граѓани од Штип од ромска националност каде свиреше зурлациска група од село Банско, Струмичко, составена од Роми. Пеливаните беа од сите етнички заедници (Роми, Турци, Албанци, Македонци христијани). Во публиката доминираа припадници на ромската заедница, но имаше и бројни Македонци христијани и Турци Јуруци.

Во Општина Лозово пеливанските борби беа придружени од зурлациска група од Велес, но имаше и современ оркестар кој свиреше пред отпочнувањето на борбите кога музиката ја презеде зурлациската група. Во Лозово е изградена специјална арена каде се одржуваат пеливанските борби со што се нагласува дека и овде овие борби имаат долговековна традиција. И во Лозово публиката во поглед на етничката припадност е мешана но доминираа Роми. Во село Чалакли каде пеливанските борби имаат длабоки корени, се одржаа на 3 мај, но исто така во рамките на прославувањето на празникот Х'д'рлез, Х'дерлез. На овој настан е присутна многубројна публика и учествуваат голем број на борачи пеливани. Пеливанските борби ги придружуваше зурлациската група од Велес којашто свиреше во Мелница и во Лозово. Во селото делуваше втора зурлациска група од с. Банско, Струмичко. Пред почетокот на борбите, групата од Банско свиреше на селаните во локалните продавници кои претежно беа од турската етничка заедница. За свирењето зурлациите беа парично наградувани од присутните луѓе. После одредено време дојдоа и велешките зурлации кои исто така свиреа на присутните и добиваа парична награда. Во еден момент, двете групи се измешаа и направија заедничка музичка програма што наиде на големо воодушевување кај присутните. Во ова село со претежно турско население во исто време се организира и Меѓународен фестивал за изворен фолклор. Пеливански борби за првпат оваа година (2025) се организираа и во Штип на 11 мај, од страна на истакнат борач Дејан Митров од Штип. Музичката придружба

беше од зурлации од Велес коишто свиреа во Чалакли и Лозово и музички го придружуваа текот на борбите. Многубројната публика беше од различни региони и од сите етнички заедници.

Во текот на одвивањето на борбите, зурлациите и тапанциите активно го следат текот на борбите создавајќи звучна драматизација. Преку мелодиите и ритмичките обрасци звучно ја зголемуваат или намалуваат тензијата која се случува пре физичките зафати на пеливаните со што го привлекуваат вниманието на публиката која на моменти знае да го намали интересот за борба. Од овие причини можам да кажам дека улогата на зурлациите е мошне важна во текот на борбите, а самата музика претставува невидлива алка помеѓу борачите и публиката.

Зурлациската музика многу често се слуша и на сунет (сунет-свадба) кај муслиманите, обред на обрежување на машкиот полов орган кај муслиманските деца. Овој обред и денес има големо значење во животот на муслиманите во РС Македонија. Севим Пиличкова, за сунетот вели дека тој претставува обред на иницијација кога машките деца се воведуваат во периодот на мажественост (Пиличкова 1985: 83). Рубин Земон вели дека сунетот претставува ритуал на обрежување на машкиот полов орган, т. е. пресечување на врвот на кожинката (Земон 2005: 138). Според Пиличкова, обрежувањето како практика, освен во минатото, е активна и денес. На подрачјето на РС Македонија обрежувањето на машките деца се практикува кај: Турците, Албанците, Ромите и Македонците муслимани (Пиличкова 1985: 87). Сунетот е обред кој се практикува и кај етничката група Египќани во РС Македонија (Земон 2005: 138–139.). На терен забележав неколку сунети каде покрај музичката група од современи инструменти учествуваше и зурлациска група.

Зурлациска музика за време на сунет кај ромско дете беше присутна во Делчево каде свиреше зурлациска група од струмичкото село Банско. Истата зурлациска група свиреше и на сунет на ромско дете во Штип каде исто така имаше и друга музичка група која свиреше своја програма кога не свиреа зурлациите. Во РС Македонија, многу често, за време на одржување на сунетот се организираат и пеливански борби со што се збогатува програмата околу сунетот. Во 2012 година имав можност да проследам организирани пеливански борби во чест на сунетисување на две албански деца во кичевското село Шутово. На овие борби музичката придружба ја сочинуваа три зурлациски групи од кои две групи со јарам-каба зурли и една група со зурли-каба (Ангелов 2023: 278-281). Символични пеливански борби се одржаа и помеѓу присутните гости на сунет во Делчево (Ангелов 2023: 246). Пеливански борби за време на сунет

забележува и турскиот автор Вехби Цем Ашкун, кој пишува за сунетот во областа Сивас и Ескишехир во Турција. Тој вели дека церемонија по повод сунетот не може да се замисли без придружба на музичките инструменти тапан и зурла, како и без борба на пеливани (Aşkun 1972: 21). Со самото тоа што пеливанските борби на оваа територија се пренесени со османлиските освојувања на овие простори, а останале до денес, можеме да ја видиме поврзаноста со денешна Република Турција. Уште повеќе што и ден-денес и во РС Македонија и во Р Турција овие борби се пропратени со зурлациска музика која во современото ја внесува архаичноста, а зурлите се присутни и за време на сунетисувањето на децата.

Зурлациските групи се мошне присутни и на фестивалската сцена како музичка придружба на бројни ансамбли каде може да се види голем аудиториум од различна етничка припадност. Овде заедничкото го гледам во тоа што зурлациски групи свират кај ансамбли кои го негуваат постариот фолклор на своите заедници, а свирачите на зурли и тапани повторно, во најголем дел се Роми кои го познаваат и свират репертоарот карактеристичен за етничката група на која ѝ свират. Зурлациите најчесто свират на зурли јарам-каба, а кај албанските ансамбли во Гостивар и Тетово свират со зурли-каба. Во Скопскиот Регион и во ансамблиите и на семејните настани, кај Албанците свират зурлации и со јарам-каба и со каба-зурли. Во останатите региони најприсутна е како што веќе кажав, зурлата јарам-каба.

Зурлациската музика се издвојува и со својата надрегионална и трансгранична димензија, односно зурлациската музика со сите свои атрибути и минато нема цврсто воспоставени граници на својата употреба, особено кај припадниците на ромската етничка заедница. Во 2016 година, истакнати бугарски зурлации Роми свиреа на свадба кај беровски зурлација каде исто така ја гледам надрегионалноста на музиката и на инструментите. Зурлации од Бугарија, конкретно зурлациската група на Самир Куртов од с. Каврикирово, Петрич, свиреше на свадба кај беровскиот зурлација Миљаим Дестановски. Голем број зурлациски групи се покануваат во европски земји на свадби на македонски иселеници, а гостуваат и во Р Турција на свадби и сунети кај населението кое се иселило од РС Македонија, што укажува на задржани врски помеѓу луѓето од РС Македонија кои се иселени и живеат во Р Турција.

Заклучок

Произнесените информации поврзани со присуството на зурлациската музика во РС Македонија ќе надополнат некои празнини од мозаикот наречен зурлациска традиција. Самата зурлациска традиција претставува сложен циклус на меѓусебни влијаечки фактори: инструмент, свирач, музика и аудиториум, фактори без кои оваа традиција не би се создала ниту би опстоила. Од овие причини се дадени одредени информации поврзани со потеклото на инструментот во интерес на темата и во правец на создавање слика за пространството во кое зурлата и тапанот учествуваат во градењето на инструменталната традиција. Преку претставувањето на различните видови зурли кои се употребувале во минатото, а се употребуваат и сега може да се воочи нивната разлика. Имајќи предвид дека во поглед на визуелниот изглед, сите видови зурли се идентични, а се разликуваат во димензиите, важно беше да направам краток осврт со што во некои идни истражувања можат да се направат одредени паралели со зурли од други региони, зурли кои имаат свои регионални карактеристики. Зборувајќи за зурлациската музика која ја дефинирам како „невидлив мост“ помеѓу различните етнички групи може да се види нејзината многустрана, повеќеслојна и хетероетничка употреба. Присуството на зурлации и тапанции кои се претежно од ромската заедница во различни моменти во животот на луѓето со исламска и христијанска религија обелоденуваат дека некои предрасуди помеѓу припадниците на различна религија или етничка заедница не се одразуваат на културолошки план. Од овие причини зурлациите Роми се присутни во време на празнување на верски празници и за време на семејни веселби свирејќи ги песните и ората на оној на кого му свират. Мултиетничноста на зурлациската музика се манифестира и во репертоарот којшто може да е наменет за една етничка група, но многу често, истите мелодии се бараат и од други етнички групи. Со самото тоа што зурлациската музика се бара и надвор од границите на РС Македонија, укажува на тоа дека се задржани културните врски помеѓу оние кои потекнуваат од овие простори, а во нивниот ген и бит е всадена оваа музика како своја, музика која и далеку од дома ја манифестира музичката традиција на нивните предци.

Заклучокот ќе го заокружам со напомена дека главниот фокус за употребата на зурлациската музика кај етничките заедници во РС Македонија беше свртен на денешната употреба и употребата во 21

век, а произнесените информации за нејзината употреба во минатото овозможуваат донекаде да се согледа и континуитетот на употреба на зурлациската музика.

Библиографија

Кирилица:

- Аго, Актан. 2018. Гурѓовден, Х’д’рлез/Hidirellez (Х’д’рлез) кај Турците. *Гурѓовден во Република Македонија*, Зборник на трудови, уредник д-р Зоранчо Малинов, Посебни изданија, Книга 84, Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 124–144.
- Ангелов, Горанчо (2023) Зурлациската традиција во Република Македонија. Орска и инструментална народна традиција, Книга 12. Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје
- Алексов, Благој. 2003. *Берово во протекот и во времето (хроника)*. Берово.
- Арбатски, Ј. 1999. Свирењето на тапан во Македонија од Јуриј Арбатски. (редакција Марко Коловски), *Музика*, год. 3, бр. 5. Скопје: Сојуз на композитори на Македонија, 5–31.
- Голабовски, Сотир. 1974. Потекло на зурлата. *Македонски фолклор*, 7/13, Скопје: Институт за фолклор, 35–37.
- Димовски, Михаило. 1974. *Орскајќа традиција во село Ињево (Радовишко)*. Институт за фолклор, Книга 4, Скопје.
- Димовски, Михаило. 1980. Народните ора и орската традиција во Беровско. *Македонски фолклор*, год. XIII, бр. 26, Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 111–118.
- Домазетовски, Петко. 1986. Побратимството и посестримството во обичаите и песните на Струшки Дримкол. *Македонски фолклор*, 19/38: Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 137–146.
- Джуджев, Стојан. 1975. *Българскајќа народна музика*. Том 2, Издателство “Музика“, София.
- Земон, Рубин. 2005. *Балкански Етнички-историско-етнографски аспекти*. Софија: Бугарска академија на науките – Етнографски институт со музеј, [докторска дисертација](ракопис).
- Јанковиќ, С. Љубица и Даница. 1948. *Народне игре*, књ. IV, Београд.
- Кауфман, Николай. 1970. *Българска народна музика*. Наука и искусство, София.
- Качулев, Иван. 1962. Народните инструменти и инструменталната музика на Българите мохамедани в Родопите, *Известия на институтот за музика*, Книга VIII, София: Издателство на БАН, 197–234.
- Качулев, Иван. 1967. *Зурна. Енциклопедија на българскајќа музикална култура*, Венелин Крстев, отг. ред., Издателство на БАН, София: 251–252.

- Кличкова, Вера. 1964. Зурлацијско–гајдациски занат у Прилепу. *Народно стваралаштво, Орган Савеза уружења фолклориста Југославије*, св.11, Београд, 773–786.
- Кличкова, Вера, Георгиева, Милица. 1965. Свадбените обичаи од селото Галичник – Дебарско. *Гласник на Етнологишкиот музеј*, бр.2, Скопје, 95–187.
- Линин, Александар. 1970. Инструменталните состави во Македонската народна музика. *Македонски фолклор*, 3/ 5-6, Скопје: Институт за фолклор, 105–111.
- Линин, Александар. 1978. Македонски инструментални орски народни мелодии, Македонска книга, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, Книга 3, Скопје.
- Линин, Александар. 1986. Народните музички инструменти во Македонија. Скопје: Македонска книга.
- Линин, Александар. 1999. Зурлите во Македонија. *Музиката на почвата на Македонија*, МАНУ, Скопје, 301–304.
- Манолов, Илия. 1974. Зурны, зурнска музика у некоторых балканских народов и реликтные формы в ней (Зурлите, музиката со зурли кај некои Балкански народи и реликтните форми во неа). *Македонски фолклор*, 7/13, Скопје, 39–45.
- Муртегани, Изаим. 2018. Ѓурѓовден/Sh Shën Gjergi (Св. Ѓорѓи) кај Албанците, Зборник на трудови, уредник д-р Зоранчо Малинов, Посебни изданија, Книга 84, Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 72–103.
- Павловиќ, М. Јеремие. 1928. *Малешево и Малешевици*. Београд.
- Пајтончиев, Ганчо. 1973. *Македонски народни ора*. Институт за фолклор – Скопје, Македонско народно творештво - Орска народна традиција, Книга 1, Македонска книга, Скопје.
- Петровски, Трајко, 2018. Ѓурѓовден / Erdelez (Ерделез) кај Ромите. Зборник на трудови, уредник д-р Зоранчо Малинов, Посебни изданија, Книга 84, Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 104–123.
- Пиличкова, Севим. 1985. Некои паралели во обичаите околу сунетот кај Турците од СР Македонија и Република Турција. *Македонски фолклор*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, година XVIII, бр.36, Скопје, 83–93.
- Пейчева, Лозанка; Димов, Венцислав. 2002а. Зурните в Југозападна Бугарија /устройство, изработване, музикални възможности. *Българска етнологија*, Книга 4, Софија, 56 –78.
- Смаќоски, Страшо. 1986. Кумството во Дебарски Дримкол. *Македонски фолклор*, 19/38, Списание на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје, Скопје, 165–169.
- Фирфов, Живко. 1947. Нашите народни свирци и нивните инструменти. *Нова Македонија*, Год. 4, бр. 791, Скопје, 6.
- Цепенков, К, Марко. 1980. Материјали литературни творби - Македонски народни умотворби во десет книги, Книга 10, Редакција: Кирил Пенушлиски; Блаже Ристовски; Томе Саздов, „Македонска книџа“, Скопје: Институт за фолклор, 147–157.

- Цимревски, Боривоје. 2001. Канење на умрените во Галичката свадба како музичка реминисценција од култот на мртвите. *Македонски фолклор*, Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, бр. 56-57, 529–538
- Ђорђевић, Р. Владимир. 1926. Скопске гајдарције и њихови музички инструменти. *Гласник Скопског научног друштва*, књ. 1, св. 1-2, Скопље, 383–396.
- Ђорђевић, Р. Тихомир. 1910. Цигани и музика у Југославији. Сарајево.

Латиница:

- Angelov, Gorancho. 2016. The function of the zurla players in the pelivan wrestling, in some parts of the Republic of Macedonia. In: Music and dance in Southwestern Europe: New scopes of research and action. Faculty of Music, Belgrade, 99-106, ISBN 978-86-88619-71-4.
- Angelov, Gorancho. 2016a Traditional musical instruments used in strengthening the national identity of the Macedonian people since 1989. In: Fifth Symposium of the ICTM Study Group on Music and Dance in Southeastern Europe, Myth, Ritual, Post-1989, Audiovisual Ethnographies 2-8 May 2016, Blagoevgrad, Bulgaria. Sout-West University “Neofit Rilski, Blagoevgrad, Blagoevgrad: 215-221, ISBN 978-954-00-0123-4.
- Aşkun, Cem, Vehbi. 1972. *Sivas Ve Eskişehirde Sünnet*, Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 273, Istanbul.
- Picken, Laurence. 1975. *Folk Musical Instruments of Turkey*. Oxford, London.
- Koenig, Martin; Seeman, Sonia-Tamar. 2015. *Music of Macedonia - Playing 'Til Your Soul Comes out*. Music, videos, and notes available at www.folkways.si.edu SFW CD 50415 © 2015 Smithsonian Folkways Recording, Washington.
- Somakçi, Pinar. 2011. Türkiye-Makedonya kültür sanat etkinlikleri çerçevesinde geleneksel çalgıların yeri ve önemi (The importance and the place of traditional instruments In the framework of Turkey – Macedonian culture – art events). 16, *Uluslararası Türk kültürü sempozyumu Üsküp – Makedonya*, 9 Mayıs 2011, Ankara, 394–403.
- Rice, Timothy. 1982. The Surla and Tapan Tradition in Yugoslav Macedonia. *Galpin society Journal*, 35, 122–137.
- Gojković, Andrijana. 1989. *Narodni muzički instrumenti*, Beograd: Vuk Karadžić.
- Hoerburger, Felix. 1976. Die zournas-Musik in Griechenland. Verbreitung und Erhaltungszustand. In: *Studien zur Music Sudost-Europas*, Kurt Reinhard, ed. Beiträge zur Ethnomusikologie, Band 4, Verlag der Musikalienhandlung Karl Dieter Wagner, Hamburg: 28–48.
- Hoerburger, Felix. 1986. *Volksmusikforschung. Aufsätze und Vorträge 1953-1984 über Volkstanz und instrumentale Volksmusik*, Laaber-Verlag.
- Širola, Božidar. 1932. *Sopile i zurle. Narodna starina*, knjiga XII, sv. 30, Zagreb. Gojković 1989: 17; Кличкова, 1960: 225).

**ZURLA MUSIC, THE INVISIBLE BRIDGE BETWEEN DIFFERENT
ETHNIC COMMUNITIES IN R. NORTH MACEDONIA**

Gorancho Angelov

Music Academy, Gotse Delchev University, Shtip
goranco.angelov@ugd.edu.mk

Abstract: Music, as an invisible substance that cannot be touched but is felt only through the senses of hearing, has taken an important part of people's lives since time immemorial. Regardless of the moments and role of music, it is most often associated with singing by people and with musical instruments as creators of sound, simple or more complex with the ability to create different pitches. Musical instruments throughout history have been created and crafted in certain territories according to the musical needs of those who produced and used them. Some instruments were used up to a certain point, then disappeared, then reappeared, and some have survived to this day. The decline or complete disappearance from use of certain musical instruments was the result of various social, cultural, and even political influences. In reality, musical instruments were most often created and made according to established patterns by the environments and communities that needed them, but frequently, they also experienced certain migrations from one environment to another, not typical for them. I can say that these migrations of musical instruments were the result of migrations of people who brought with them their folk traditions.

Through the given topic, I will address the musical instruments zurla and drum, which still occupy an important place in the Macedonian musical instrumental tradition today, with a brief overview of their origin, the players, and the use of zurla-drum music among the various ethnic communities living in the Republic of North Macedonia.

Keywords: *Instrumental tradition, zurla, drum, players, music, contexts.*